

Vojaška podjetja skozi zgodovino

Peter Papler

Povzetek:

Namen prispevka:

Namen prispevka je prikazati vojaška podjetja v različnih zgodovinskih obdobjih. Cilj prispevka je bil analizirati organizacijske oblike, lastniško strukturo, načine in cilje delovanja Privatnih vojaških podjetij (PVP).

Metodologija:

V okviru širše metode študije primerov je bila uporabljena metoda primerjalne analize vojaških podjetij iz obdobja srednjega veka, 17. in 18. stoletja, obdobja hladne vojne ter iz obdobja globalizacije.

Ugotovitve:

Rezultati primerjalne analize so pokazali, da so se vojaška podjetja v zasebni in/ali mešani lasti pojavljala skozi vsa analizirana zgodovinska obdobja. Za Machiavellijevo obdobje so značilne vojaške organizacije, ki prodajajo svoje storitve s pogodbo. V 17.stol. je posebna pojavna oblika najemništva trgovina z vojaki. Iz 18.stol je znana (Singer, 2003: 35) Angleška East India Company, korporacijska vojska, ki je zaposlovala tako britanske, nemške in švicarske najemnike kot tudi lokalne indijske enote. Za obdobje hladne vojne sta značilni avanturistično najemništvo in najemništvo v službi države. Za nelegalne in pollegalne posle so se ustanovljala podjetja v državni lasti, ki so po kriznih območjih opravljala nelegalne dejavnosti. PVP iz obdobja globalizacije praviloma sklepajo pogodbe samo z legalno izvoljenimi vladami, kar jim zagotavlja legitimnost delovanja. Razlika med najemništvom, kot ga poznamo skozi zgodovino ter novodobnim najemništvom je v temeljnem cilju poslovanja. Pri klasičnem najemništvu osebni dobiček, pri novodobnem najemništvu pa korporacijski dobiček.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Rezultati raziskave zavržejo splošno sprejet aksiom preteklega stoletja, da je vojaška organizacija državni monopol in da je obramba (samo) javna dobrina.

Ključne besede: privatna vojaška podjetja, vojaška gospodarska dejavnost

1 UVOD

Vojna poraba (Matovič, 1990: 23) je v vojnah XIX st. predstavljala 8-14% BDP, v I.SV – ZDA 15.5%; VB 37%, II.SV – ZDA 43,4%; VB - 55,7%; N - 67,8%; SZ –1942 – 55%. Splošni trend v vojnah je preusmeritev civilne industrije na vojaški tir, torej na proizvodnjo za vojaške potrebe. Kot primer navedimo, da v ZDA v II.SV- VI le 5% od celotnih potreb zadovoljuje vojaška industrija. V vojaško porabo lahko štejemo tudi delež obrambnih stroškov v drugih proračunih – min. za znanost, min. za delo, družino in socialne zadeve(veterani), min za šolstvo (znanstveno raziskovalno delo) in podobno. Delež za obveščevalne in protiobveščevalne službe oziroma velikost in delež v proračunu prikazujeta pripravljenost in motiviranost za obrambo. V demokratičnih družbah je ta delež rezultat civilno vojaških razmerij (guns vs butter debate) in je relativno odprt in prosojen proces: formulacija – debate – potrditev – izvršitev – nadzor nad porabo – poročilo. Razlikovati moramo tudi pojme vojaški

in obrambni proračun. Vojaški ima v sodobnih državah 80% delež v obrambnem proračunu. Struktura proračuna je običajno:

- stroški dela – plače, zdravje, potovanja, stanovanja, hrana.
- oprema in orožje (+ nabava storitev!),
- urjenje in bojna pripravljenost,
- raziskave in razvoj.

Plačevanje pogodbenih izvajalcev, tudi privatnih vojaških podjetij, je v vojaških oz. obrambnih proračunih mogoče razbrati iz proračunskih postavk, ki se nanašajo na nakup storitev pri zunanjih izvajalcih. Potrebno pa je povedati, da storitve privatnih vojaških podjetij najemajo tudi državne in gospodarske organizacije npr. ministrstvo za zunanje zadeve. Privatna vojaška podjetja (angl. Private Military Companies) postajajo nepogrešljivi elementi v državnih velikih strategijah. Države tako podpirajo ustanavljanje in razvoj privatnih vojaških podjetij kot komplementarnega dela oboroženih sil, velikokrat pa tudi uporabljajo storitve privatnih vojaških podjetij tako pri izgradnji lastnih oboroženih sil kot tudi pri neposredni uporabi na kriznih območjih. Proizvodnja varnosti, ki je veljala za javno dobro¹, to lastnost s pojavom gospodarskih družb z zasebnim lastništvom izgublja. Lahko rečemo, da spadajo pod dobrine posebnega družbenega pomena. Potrošnja teh dobrin sicer poraja nekaj eksternalij. Za oskrbo obstaja nek javni interes. Takšen javni oziroma skupinski interes zagotavlja javno financiranje in/ali javno financiranje in oskrbo, intervencijo države pa lahko zagovarjamo s potrebo po odpravi nepopolnosti trga, ki ima obliko nepopolnih informacij in nedoločenega tveganja. Vključevanje teh dobrin v javno oskrbo in/ali javno financiranje se lahko pojasni tudi z določenim skrbništvom države; država odloča, kaj je dobro za njene državljane. Še prepričljivejša je teza o specifičnem egalitarizmu, kjer država nasprotuje prevelikim razlikam pri oskrbi s temi dobrinami in zato jih zagotavlja prek javnega sektorja. Javni sektor se torej ukvarja z oskrbo tako čistih javnih dobrin, javnih dobrin in meritornih dobrin (Stanovnik, 2004: 9).

Ker državne organizacije lahko delujejo samo na način, kot je zapisano v predpisih, gospodarske pa lahko delajo vse, kar ni prepovedano s predpisi, ker nad privatnimi vojaškimi podjetji ni posebne regulacije, ne veljajo državne meje, imajo veliko večjo svobodo v delovanju, ki je nujna za hitro in fleksibilno delovanje. Privatizacijo vojaške dejavnosti velja podrobneje osvetliti, še posebej, kako vpliva na vodenje vojne, na organizacijo oboroženih sil, opremo, urjenje in usposabljanje, skratka vojaško doktrino, usklajenost velike strategije in vojaške doktrine, inovacijo ali stagnacijo ter ofenzivno, defenzivno ali zastraševalno naravnost vojaške doktrine. Vojna v Iraku, vojne na področju bivše Jugoslavije, vojne v Afriki skratka vojne po koncu hladne vojne in razpadu dvopolne ureditve sveta nam na različnih vojskovališčih prikazujejo različne privatne vojaške organizacije. Zaradi same narave dela so informacije skope, z zavzetim iskanjem pa lahko pridobimo kar nekaj informacij iz

---

¹ Čiste javne dobrine (Stanovnik, 2002: 8) so dobrine, pri katerih ni možnosti za tehnično izključitev posameznika iz potrošnje, obenem pa izključitev ni zaželeno. Javne dobrine so tiste dobrine, za katere je izključevanje tehnično sicer možno, ni pa zaželeno, ker so mejni stroški oskrbe dodatne osebe enaki nič. Zasebne dobrine so dobrine, pri katerih je izključevanje tehnično povsem enostavno, obenem pa tudi zaželeno, ker imamo neničelne stroške oskrbe dodatnega posameznika. Mešane dobrine predstavljajo zmes javne in zasebne dobrine. Te dobrine, bodisi v potrošnji ali proizvodnji, povzročajo pozitivne ali negativne eksternalije in te eksternalije so ravno »javnoznačajski« del te dobrine. Potrošnja meritorne dobrine oziroma dobrine posebnega družbenega pomena poraja nekaj eksternalij, zato bi jih lahko razvrstili v skupino mešanih dobrin, čeprav so v resnici zelo blizu zasebnim dobrinam. Za oskrbo s temi dobrinami obstaja neki javni interes. Primeri so področja zdravstva, šolstva in socialnega zavarovanja. Tako imamo javno in privatno šolstvo, zdravstvo in pokojninsko zavarovanje. Stanovnik (2002: 8) v čiste javne dobrine uvršča predvsem nacionalno obrambo in zagotavljanje javnega reda in miru. Vsekakor lahko upravičeno dvomimo v obstoječe razvrščanje nacionalne obrambe s strani ekonomistov.

sekundarnih virov, velikokrat pa smo priča tudi različnim incidentom na bojišču, ki jih prikazujejo mediji.

Kaj je najemništvo? Mednarodna konvencija o prepovedi najemanja, uporabe, financiranja in usposabljanja najemnikov (Lanning, 2005: 259) v prvem poglavju določa, da je najemnik oseba, ki:

- je posebej najeta v državi ali izven nje za bojevanje v oboroženih spopadih,
- je motivirana za sodelovanje v spopadih predvsem zaradi lastnega dobička, ter tudi če prihodki osebe bistveno odstopajo od plačila za podobno dolžnost, rang, v oboroženih silah,
- ni pripadnik ene izmed nacionalnosti v konflikt vpletenih strani ne prebivalec na območju kjer potekajo spopadi,
- ni pripadnik oboroženih sil ene izmed v konflikt vpletenih strani,
- ni bil poslan s strani države, ki je vpletena v konflikt kot pripadnik oboroženih sil,
- je posebej novačen za sodelovanje v državnem udaru ali kako drugače uničevanju ustavnega reda države ali uničevanju teritorialne integritete posamezne države.

O privatizaciji je v zadnjem obdobju v Sloveniji veliko javnih razprav. Privatizacija državnega premoženja v gospodarskih družbah, privatizacija javnih služb npr. zdravstva vse to seveda je pod drobnogledom javnosti. Razprave o privatizaciji šolstva (Rus, 1996: 4), zdravstva in kulture predstavlja privatizacijo tistega, kar običajno imenujemo, »država blaginje«. Ta zajema celotno področje družbenih dejavnosti in je protiutež klasični državi, za katero je značilen predvsem monopol nad uporabo prisile (vojska, policija, sodstvo). Rus tudi navaja, da privatizacija klasične države ne pride v poštev, saj bi privatizacija vojske, policije itd. pomenila »libanonizacijo« oziroma »balkanizacijo« države. Vendar če je monopol države nad uporabo prisile predpogoj demokraciji, je njen monopol na družbenimi dejavnostmi, prav nasprotno, glavna ovira tistim procesom privatizacije, ki so pogoj za vsako resnično demokracijo. Globalni smisel privatizacije, ki so pogoj za vsako resnično demokracijo, da njene funkcije vse bolj prehajajo iz državne regulacije v civilno. S tem se krepi civilna družba. Sofisticirano klasifikacijo »privatizacijskih aktivnosti« navajata Heald in Moris (Ascher v Rus, 1996: 6):

- denacionalizacija, ki pomeni prodajo državnega premoženja² in tudi prenehanje javne oskrbe s storitvami,
- nadomestitev državnega financiranja storitev s plačilom uporabnikov,
- liberalizacija, ki pomeni odvzem monopola nacionalnim industrijam in
- pogodbeni oddaja javnih služb zasebnemu sektorju; država tu ohrani neposredno odgovornost za oskrbo s storitvami in za njihovo kakovost, kljub temu da jih opravljajo zasebne družbe.

2 METODE IN PRISTOPI

Temeljno vprašanje na katerega odgovarja raziskava, rezultati pa so prikazani v prispevku, je ali je bil tudi skozi zgodovino monopol države prevladujoča oblika vojaške panoge. Na to bom poskušal odgovoriti z analizo vojaških organizacij katerih lastnik ni bila država skozi analizo primerov štirih zgodovinskih obdobjih. Analizirani bodo lastniška struktura, doktrina³, cilji,

---

² Obliko privatizacije, ki jo je uporabljala Margaret Thatcher in pomeni prenos državnega lastništva nacionaliziranih industrij na zasebni sektor. V Britaniji je bil ta prenos v začetku osemdesetih let tako obsežen, da je privedel do največjega lastninskega transferja po razpustitvi samostanov pod Henrikom VIII.

³ Vojaške doktrine (Žabkar, 2003: 217) se lahko vrednotijo s treh osnovnih vidikov in sicer:

- Na kakšen način združujejo vojaško obrambo z uporabo ostalih vrst državne sile, oziroma varnostno in obrambno doktrino.

načini delovanja ter organizacija zasebnih vojaških organizacij. Rezultati primerjalne analize v okviru študije primerov so me vzpodbudili k iskanju odgovora na vprašanje in sicer če ekonomske teorije, da je obramba države (čista) javna dobrina veljajo.

3 VOJAŠKA DEJAVNOST SKOZI ZGODOVINO

3.1 Srednji vek

Trije švicarski kantoni, Uri, Schwyz in Nidwalden (Lanning, 2005: 52) so leta 1291 ustanovili Švicarsko federacijo za skupno obrambo in kontrolo meja ter trgovanja na njihovem ozemlju. V naslednjem stoletju so se federaciji pridružili še ostali kantoni. Konec 13. stoletja je federacija doživela več manjših invazij, pri čemer si kantonske vojske niso nudile medsebojne pomoči, kar je pripeljalo do skupne vojaške doktrine in sicer je vsak kanton usposabljal svoje enote, otroci in ženske so bili zaščiteni pred posledicami vojn, ropanje ni bilo dovoljeno, dezerterstvo pa je bilo kaznovano. V posameznih primerih je lahko stotnik odobril plenjenje, vojake je bilo treba namreč nagraditi, vendar so od plena dobili samo določen delež. Poleg tega je bilo vzdrževanje vojske drago. Doktrina je bila obrambna, tako imenovana doktrina totalne obrambe, kjer so se vojaški obvezniki usposabljali za služenje v vojski v primeru potrebe pa so bili mobilizirani. Vojaški obvezniki so bili vsi moški stari od 16 do 60 let, med vojnami niso bili v aktivni službi. Njihova sposobnost hitre mobilizacije, tako mest kot vasi, je bila švicarska strateška prednost. Stroški vzdrževanja so pripeljali do tega, da so švicarski vodje tudi »oddajali« vojake drugim vladarjem. Seveda ne brezpogojno, najemjemalci so se morali obvezati, da se bodo švicarske enote bojevale skupaj, da se ne bodo bojevale proti svojim rojakom na nasprotni strani ter, da jih v primeru ogroženosti federacije lahko takoj pokličejo domov. Pol tisočletja je bilo oddajanje vojakov švicarski najbolj pomembna in dobičkonosna dejavnost. Ekspedicijske švicarske enote so bile znane tudi po zagotavljanju varovanja vladarjem v Evropi. Lojalnost je bila ena izmed njihovih najbolj cenjenih lastnosti. 1505 (Lanning, 2005: 61) je papež Julius II. podpisal pogodbo s federacijo o zagotavljanju dvesto vojakov za njegovo osebno varovanje. Naslednje leto je papež blagoslovil gardo na trgu svetega Petra. Največja preizkušnja za gardo (Lanning, 2005: 61) je sledila leta 1527, ob napadu Španske armade na Rim in Vatikan. 147 gardistov je padlo v obrambi papeža Klementa VII., papeža je preživel in je po vrnitvi iz ujetništva, ponovni vzpostavitvi Vatikana, ustanovil nazaj tudi svojo privatno vojsko, švicarsko gardo. Znana je tudi Francoska švicarska garda, ki je varovala Francoskega kralja Ludvika 16. v času francoske revolucije. Leta 1522 (Lanning, 2005: 61) so Švicarji doživeli poraz ob napadu na špansko pehoto, razlog pa je bil v počasni vpeljavi ognjenega orožja v švicarsko pehoto. Skratka švicarska vojaška doktrina je bila obrambna in je bila dobro integrirana z uporabo ostalih vrst državne sile, vsekakor pa je integracija dosežkov vojaške tehnologije in oborožitvenih sistemov pomenila konec prevlade švicarskih ekspedicijskih enot v Evropi. Od najemništva so imeli korist tako švicarski vladarji, kot tudi sami najemniki, ki so se bojevali po Evropi. Osebni in državni dobiček torej. Švicarski najemniki pa so se obdržali do današnji dni, vatikanska švicarska garda je namreč lani praznovala 500. letnico obstoja.

Iz Machiavellijevega obdobja, ki so ga zaznamovale globoke spremembe in ga različni avtorji radi primerjajo z današnjimi spremembami, so znani »Condottieri« (Vojna enciklopedija, 1978: 412), vodje italijanskih najemniških čet med 14. in 16. stoletjem. V tem obdobju zasledimo vojaško organizacijo, ki prodaja svoje storitve s pogodbo (condotta) in s katero se kompanija daje v službo državi (mesta, kneževine) za določeno obdobje. Banco di candotta se je v 15. stoletju imenovalo mesto, kjer se je vodil register vojakov, spremstva in konjev

-
- Na kakšen način integrirajo vlogo posameznih vej oboroženih sil in rodov v napadu in obrambi.
  - Na kakšen način integrirajo dosežke sodobne vojaške znanosti in tehnologije oborožitvenih sistemov.

najemniške vojske, tam pa se je izvajal tudi obračun z najemjemalcem, v službi katerega je bila kompanija. Condottieri, za razliko od drugih najemnikov, so bili absolutni gospodarji svojih kompanij; okrog sebe so zbirali vojake zaradi lastnega interesa, dobička, moči in slave. V Italiji so bili to najprej tujci, in sicer Nemci. S pogodbo se je običajno predvidel rok trajanja službe, denarna nagrada in moč kompanije. Pogodba med milanskim vojvodo in markizom da Monfferata, na primer, je bil sklenjena leta 1448 za 8 mesecev, za 700 kopij in 500 pehotnikov, za vsoto 6000 forintov mesečno; razen tega je markiz za opremo vsakega kopja dobil 40 dukatov⁴. Za razliko od tujcev condottierov, ki so večinoma ropali in kradli, domačni niso imeli interesa ekonomsko in fizično uničiti prebivalstva. Včasih zaradi tega tudi sami inicirajo vojne.

V tem času je bilo prisotno tudi najemništvo na morju in sicer so flote najemali tako mestne države Genova in Benetke, kot tudi Vatikan. V tem obdobju zaslužen denar je Andrea Doria, znan najemnik na morju, porabil za oboroževanje enajstih galej in s tem ustanovil neodvisno pomorsko silo (Lanning, 2005: 49). Mediteranska in severno afriška pristanišča in pomorske poti so bile odlično mesto za večanje bogastva ob podpori Genove. Po zamenjavi oblasti v Genovi je nekaj let s floto iskal nove delodajalce, nakar se je leta 1528 vrnil v Genovo, prevzel oblast ter ustanovil konfederacijo med Vatikanom, Malto in Benetkami. Umetnost in kultura podprta z naropanim bogastvom je doživela v tem času razcvet. Pomorska doktrina je bila usklajena z državno doktrino, ko le ta ni bila, je Doria sam prevzel oblast in s tem uskladal pomorsko in veliko strategijo Genove. Usklajene sta bile tudi morska in kopenska doktrina, v tem času pa je z oboroževanjem ladij tudi integriral dosežke takratne vojaške znanosti s pomorsko doktrino. Cilj bojevanja je bil tako osebni dobiček, ki ga je delil tudi z vladajočo garnituro mestne države. Vojska je imela dve zvrsti, pomorsko in kopensko.

3.2 17. in 18. stoletje

Podjetje The Company of Merchants of London Trading into the East Indies je bilo ustanovljeno za trgovanje z Indijo za kar je dobilo tudi kraljevo koncesijo, prvo za 15 let. Podjetje je imelo 125 delničarjev in skupnim kapitalom £72,000. V letu 1608 je podjetje ustanovil prvi distribucijski center v Indiji, v naslednjih dveh letih pa tudi prvo tovarno. Naslednje leto je podjetje dobilo kraljevo koncesijo za trgovanje z Indijo za nedoločen čas. Podjetje je upravljajo 24 direktorjev, ki jih je imenovala skupščina delničarjev. Podjetje se je vseskozi vojskovalo tudi z orožjem z Nizozemskim in Portugalskimi konkurenti na indijskem oceanu. Kljub nedonosnosti vojn in zmage nad Portugalci 1612 so vojne nadaljevali tudi v notranjosti Indije, angleški kralj pa je vodil diplomatsko vojno v Evropi za priznanje uspehov angleške privatne vojske na indijskem vojskovališču. Podjetje je gradilo tovarne in širilo obseg poslovanja tudi na druge surovine: bombaž, čaj, sol, svila. Leta 1670 pa je angleški kralj podelil podjetju pravice za samostojno, brez predhodne odobritve, zasedanje ozemelj, pobiranje davkov, ustanavljanje vojaških oporišč in enot, sklepanje zavezništov, vodenje vojn, sklepanje mirovnih pogodb ter izvajanje sodne oblasti na vseh zasedenih ozemljih. V naslednjih desetletjih je podjetje vseskozi politično z lobiranjem delovalo v parlamentu za politično priznanje vojaških dosežkov v Indiji. Industrijska revolucija je pospešila razvoj podjetja, tako v ekonomskem smislu, kot tudi z vzdrževanjem lastne korporacijske stalne vojske. Podjetje je bilo največje na takratnem britanskem globalnem trgu. Med leti 1757 in 1857 je podjetje delovalo bolj podobno državi kot trgovskemu podjetju. Moč podjetja pa je začela zmanjševati nova zakonodaja sprejeta v angleškem parlamentu, ki je na koncu privedla tudi do prenehanja delovanja. Podjetje je imelo v določenem obdobju večjo stalno vojsko in mornarico kot Velika

---

⁴ Zanimiva je primerjava s pogodbo, ki jo je angleški PVP Sandline sklenil s Papuo Novo Gvinejo. Pogodba ni bila nikoli realizirana in je bila predmet spora na sodišču, posledično pa je postala javna in tako predmet pozornega proučevanja. Npr. pogodba vključuje 100 AK-47 jurišnih pušk, 10 RPG-7 ročnih raketometov, 10 MM 60 mm, 6 posadk MI-24 in podobno (Singer, 2003: 253).

Britanija. Lahko rečemo, da je bila vojaška doktrina usklajena bolj s poslovno strategijo podjetja kot z državno strategijo Velike Britanije.

3.3 Hladna vojna

Val osvobajanja od kolonializma je leta 1960 zajel tudi Kongo. Razglasitev neodvisnosti je sprožilo državljansko vojno. Katanga, z bakrom in kobaltom bogato nahajališče pod nadzorom Belgijcev, se je odcepila od centralne vlade, vzpostavilo svojo vojsko, vse skupaj pa je financiralo Belgijsko podjetje Union Miniere. Moč kapitala in kaotične razmere potrjuje dejstvo, da je bil predsednik vlade Lumumba ubit od neznanih morilcev leta 1961 istega leta ko je v letalski nesreči umrl generalni sekretar ZN Dag Hammarskjöld. Michael Bernard Hoare, kot eden najbolj znanih najemnikov avanturistov, je v Kongu vodil najemniško skupino Commando 4, ki se je bojevala tudi z mirovnimi silami ZN, velikokrat pa so tudi preprečili poboje belcev s stran upornikov. Hoare je bil bivši podpolkovnik Angleške vojske z bojnimi izkušnjami iz Indije in Burme. Po pregonu najemnikov iz Katange s strani ZN se je vrnil v Južno Afriko, kjer je nadaljeval z vodenjem turističnega podjetja. Leta 1964 se je vrnil v Katango, kjer naj bi vodil divizijo (15000 vojakov) najemnikov. Z najemniki, ki jih je bilo 10-krat manj od načrtovanega števila, se je potem bojeval proti upornikom, boljša usposobljenost in oborožitev pa je njegovim enotam omogočala uspehe na bojišču. 1964 je z najemniki osvobodil s pomočjo belgijskih padalcev Stanlyville, pri čemer je del prebivalcev rešil pred pokolom upornikov, ki so pred zapustitvijo mesta masakrirali meščane. Plačilo za najemniške razmere ni bilo veliko, večji dobiček so predstavljala ropanja v zavzetih mestih, zlasti banke in pošte, kjer je bilo shranjenega nekaj denarja. Poleg tega so domov pošiljali z letali tudi druge vredne stvari, med drugim tudi pohištvo. Po zaključku treh šestmesečnih pogodb se je vrnil v Južno Afriko, kjer je nadaljeval s poslom v turistični dejavnosti. Doktrina Commando 4 je bila usklajena z dosežki vojaške znanosti, za kaotične razmere je primerna uporaba specialnih sil s tem je bila usklajena tudi vloga posameznih vej oboroženih sil, ker pa Hoare ni sodeloval z legalno izbrano oblastjo doktrina ni bila usklajena z uporabo ostalih vrst državne sile, kar je na dolgi rok tudi pomenilo prenehanje delovanja enote.

V osemdesetih letih preteklega stoletja so znane tudi intervencije bivše Sovjetske zveze in njenih satelitov v Afriki. Podobno tako imenovanemu državnemu najemništvu, kot so ga izvajali Švicarji na začetku drugega tisočletja. Uporniška gibanja so zaprosila za ekonomsko in vojaško pomoč, le ti so bili instrumenti vplivanja velesil na obdobje po osvoboditvi izpod kolonializma. Kuba pa je tako upornikom pošiljala svetovalce, oficirje, ki so pomagali organizirati in usposobiti uporniške vojske. Če si pogledamo eno izmed prošenj upornikov leta 1974 Kubi:

- vzpostavitev, organizacija in vzdrževanje vojaškega šolskega sistema,
- ladje za transport vojaškega materiala,
- orožje in transportna sredstva za brigado za hitre intervencije, ter orožje za nekaj lahkih pehotnih bataljonov,
- sredstva zvez,
- uniforme in vojaško opremo za 10000 mož,
- dva pilota in enega letalskega mehanika,
- pomoč pri usposabljanju vodstva sindikatov,
- pomoč in organizacija pouka marksizma v šolah,
- vojaške priročnike,
- finančno pomoč v obdobju, ko bodo sami skrbeli za vojaško varnost..

V Angoli je ob zaostrovanju na Namibijski meji, intervenirala Vojska Južno Afriške Republike (SADF), zasedla 50 km ozemlja v globino Angolskega s pomembnimi energetskimi viri, rude in podobno. To je bil povod za prihod kubanskih inštruktorjev.

Castro je poslal bataljon specialnih sil v pomoč upornikom, ki so v operaciji »Carlota« porazili vladne sile. Operacija Carlota je tehtnico tako zopet nagnila na uporniško stran seveda ob izdatni pomoči Kubancev. Prisotnost Kubancev je tako povzročila zaostrovanje. Nadaljnje zaostrovanje razmer na Namibijski meji je bil povod za mobilizacijo, 140000 rezervistov SADF maja 1988. Vendar pa je konec hladne vojne, posledično razpad Sovjetske zveze in s tem umik enega izmed »sponzorjev« revolucionarnih gibanja v Afriki, pomenil tudi prenehanje kubanske vojaške avanture. Zadnji kubanski vojak je zapustil Angolo 1991 skupno pa je bilo ubitih preko 2000 Kubancev. Zgodovinarji predvidevajo še 10000 ranjenih, skupno pa je bilo na delu v Afriki preko 450 000 kubanskih vojakov. Sprememba režima v Pretori, ukinitvev apartheidu pa je sprostil profesionalne vojake, ki so jih kasneje novačila privatna vojaška podjetja in jih uporabljala za kasnejše operacije na Afriški celini.

3.4 Executive Outcomes (EO)

Lep primer delovanja na območjih s šibkimi vladami, kjer mednarodna skupnost ni imela interesa posredovati, nekdanji skrbniki iz časov dvopolnega ravnotežja pa niso imeli več interesov na območju, je posredovanje privatnega vojaškega podjetja EO. EO (Singer, 2003: 102) je bil ustanovljen 1989 s strani Ebena Barlowa, bivšega pripadnika SADF. Denar za ustanovitev je prispeval sklad tveganega kapitala Strategic Resources Corporation (SRC). Dvojna registracija podjetja, druga v Angliji, zlasti zaradi ohlapne zakonodaje, ki naj bi urejala najemništvo, je pomenila legalizacijo dejavnosti. SRC je bil lastnik tudi drugih podjetij povezanih z vojaško dejavnostjo kot so privatna vojaška podjetja Lifeguard in Teleservis. Zanimiva je tudi povezava oz sodelovanje med Branch-Heritage in operacijami EO. Branch - Heritage je podjetje, katerega dejavnost je vezana na izkoriščanje naravnih virov, tudi diamantov. Običajno so potem zaposleni EO po operacijah ostajali v službi pri podjetjih, ki jih je ustanovljal Branch - Heritage za izkoriščanje naravnih virov. Skratka povezava med podjetjem za izkoriščanje naravnih virov, skladom tveganega kapitala preko katerega je bilo financirano privatno vojaško podjetje EO, ki je izvajalo operacije pravilom na področjih, kjer je imelo Branch - Heritage poslovne koristi, je bila očitna. Posledično je bila lastniška struktura določena, zasebni ustanovitelj, denar pa je prispeval sklad tveganega kapitala. Obe vladi, Angolska in Sierraleonska, sta želeli vzpostaviti nadzor in posledično oblast v državi, ki sta v več kot 80 % ozemlja nadzirali uporniški gibanji (UNITA in RUF). V nobenem primeru EO ni dosegel vojaške zmage s številčno premočjo, temveč s premočjo v znanju, organizaciji, vodenju in poveljevanju ter zaradi superiornejše informacijske-komunikacijske tehnologije. PVP so v obdobju globalizacije gotovo postala upoštevanja vredna vojaška sila. V letu 1993 je imel EO na seznamih svojih potencialnih uslužbencev več kot 2000 oficirjev, podoficirjev in vojakov⁵ s skupno več kot 5000 let bojnih izkušenj, kar je več od večine sodobnih vojsk. Če navedem, da so EO letalske sile, organizirane v podjetju Ibis Air, vključevale dva Boinga 727 za transport vojske, švicarske pilatuse z nadgradnjo za bojno podporo zrak-kopno ter lovske bombnike MIG-23, piloti pa so uporabljali tudi letala bombnike za neposredno ognjeno podporo SU-25 in bojna letala MIG-27, lahko vidimo, da gre za letalsko zmogljivost, bojno moč, ki je ne premore tudi veliko bogatih zahodnih držav.⁶

---

⁵ Več kot 70 % vseh pripadnikov podjetja je pred tem službovalo v isti specialni enoti južno afriške vojske, torej so se med seboj odlično poznali, usposobljeni so bili po isti doktrini, poznali so oborožitev in tudi lokalne razmere, nenazadnje skupaj so že izvajali bojne naloge, pred tem v imenu režima iz Pretorie, zdaj podjetja.

⁶ Moč – pomeni sposobnost vplivati na druge na način, da delajo to kar želiš. Metaforično obstajajo tri (glavne) poti: grožnja s palico, plačilo s korenčkom ter s privlačnostjo, ki ustvarja potrebo za tem, kar želiš. Prva načina spadata pod pojem trda moč (angl. Hard Power), zgodovinsko merilo realistov o moči države (število prebivalstva, oborožene sile, bruto domači proizvod). Tretji način kot vire uporablja kulturo, vrednote, znanje, ki ustvarja določeno privlačnost in ima za rezultat zeleno vedenje. Kultura, vrednote in znanje ter njihovo delovanje v okviru veljavnih norm predstavljajo »mehko moč (angl. Soft Power)« vojaški organizacij in verjetno zelo pomemben faktor uspešnosti le teh. Negativen primer načina uporabe »mehke moči« jugoslovanskega vodstva in Jugoslovanske ljudske armade je lepo opisal Bebler pri opisu vojaško političnih vidikov osamosvajanja Slovenije (2005: 45-60). Pozitiven primer pa je uporaba privatnega

Skratka na eni strani uporniki na drugi strani specialne sile, ki so namenjene za boj proti upornikom, lahko rečemo, da je bila vojaška doktrina EO integrirana s cilji naročnika (osvoboditi rudnike). Oborožitveni sistemi so bili integrirani z organizacijo, usposobljeni piloti so bili Ukrajinci, ki so dolga leta pred tem uporabljali iste naprave. Za boj proti upornikom je premoč v zraku predpogoj, hkrati pa so se uporniki prvič srečali z sodobno oboroženimi in izurjenimi nasprotniki, kar je predstavlja določeno stopnjo presenečenja. Sama operacija je bila razdeljena v več etap:

Ustvarjanje operacijskega temeljišča, uporniki so bili namreč 20 km pred glavnim mestom, in prva etapa operacije je pomenila nalogo pregnati upornike v notranjost države. Druga etapa je bilo uničenje poveljniškega mesta upornikov s hitrim manevrom po zraku, tretja etapa je pomenila samo izkoriščanje rezultatov prvih dveh s prevzemom nadzora na rudniki, posledično se je lahko oblast ponovno financirala iz glavne državne izvozne dejavnosti.

Ne moremo mimo organizacijske strukture podjetja, ki je imelo zaposlene samo v delu poveljstva, hkrati pa je vzdrževalo podatkovno zbirko večjega števila možnih kandidatov za »vpoklic« za izvedbo operacije. Ker so bili »pogodbениki« praviloma iz istih enot SADF ni bilo treba veliko urjenja za učinkovito bojno delovanje. V vojaškem jeziku je EO imel dve komponenti in sicer letalsko ter kopensko (specialne sile) ter majhen vendar učinkovit štab.

4 RAZPRAVA IN SKLEPI

V tabeli 1 na strani 8 so prikazane razlike med posameznimi proučevanimi podjetji in sicer v ciljih, organizaciji, velikosti, zvrsteh torej posledično integraciji le teh z doktrino, integraciji njihove doktrine z državno doktrino ter integraciji doktrine z napredkom znanosti in tehnologije.

Tabela 1: Prikaz analize vojaških podjetij skozi zgodovino.

	13. stol	15. stol	17-18. stol	20. stol		21. stol
Najemniki	<i>Švicarji</i>	<i>Condottieri</i>	<i>East India Company</i>	<i>Commando 4</i>	<i>Kubanske obor. sile</i>	<i>Executive Outcomes</i>
Cilj	osebni in državni dobiček	osebni dobiček	državni dobiček in korporacijski dobiček	osebni dobiček	državni dobiček	korporacijski dobiček
Organizacija (velikost, lastništvo, zvrsti, integracija z doktrino)	do 15 000, lastnik država kopenska vojska	do 11 000 flota 11 ladij zasebna lastnina, kopenska vojska, mornarica	do 100 000 flota 100 in več ladij delniška družba kotirana na borzi, kopenska vojska, mornarica, "državna" administracija	do 2 000 zasebna lastnina, kopenska vojska, letalstvo	do 33 000 lastnik država kopenska vojska, letalstvo	do 1 000 privatna lastnina - skladi tveganega kapitala, specialne sile, letalstvo
Integracija doktrine z veliko strategijo	"pogodba" obramba države, enota nedeljiva, prepoved	"koncesija" Skupno delovanje, skupno financiranje	"koncesija", korporacija z vsemi državnimi funkcijami,	ni integrirana, sodelovanje z uporniki	ni integrirana, sodelovanje z uporniki	"pogodba", pravni vakuum.

vojaškega podjetja EO v Angoli, ki je pozitiven vpliv takoj lahko izkoristilo za sklenitev nove pogodbe in delovanje v Sierra Leone.

	dvobojevanja					
Integracija doktrine ter vojaške znanosti in tehnologije	neuspešna (premagani na bojišču)	uspešna (nova politična ureditev)	uspešna (strožja zakonodaja)	uspešna (nova politična ureditev)	uspešna (nova politična ureditev)	uspešna (strožja zakonodaja)
Delovanje	ofenzivno	ofenzivno	ofenzivno	ofenzivno	ofenzivno	ofenzivno

Tako kot nas je industrijska revolucija privedla (Lester Thurow v Pretnar, 2005: 92) iz lokalnega v nacionalno gospodarstvo, nas je tretja industrijska revolucija privedla iz nacionalnega v svetovno gospodarstvo. Toda prehod iz nacionalnega v svetovno gospodarstvo bo mnogo turbolentnejši kakor prehod v nacionalno gospodarstvo. Ko se je svet premaknil iz lokalnega v nacionalno gospodarstvo, so bile nacionalne vlade že pripravljene na to, da se naučijo, kako upravljati ta proces. Nasprotno pa ni svetovne vlade, da bi se naučila, kako bi bila treba upravljati svetovno gospodarstvo. Slednje mednarodne institucije – Svetovni denarni sklad, Svetovna banka, Združeni narodi in Svetovna trgovinska organizacija – niso bile ustanovljene zato, da bi se ukvarjale z globalnim gospodarstvom... Vse te institucije so bile načrtovane kot stvaritve nacionalnih vlad. Nihče ne more ukazati vladam, kaj morajo storiti. Ravno obratno, nacionalne vlade določajo, kaj morajo te organizacije početi. Nacionalne vlade, kralji, kantonski vladarji ter vladarji mestnih držav na Apeninskem polotoku so torej nosilci oblasti, politike, v proučevanih obdobjih.

Alois Shumpeter velja za prvega (Pretnar, 2005: 107), ki je dejansko spoznal pomembnost dinamike tržne konkurence temelječe na inovaciji. Citiram odlomek iz knjige z naslovom *Capitalism, Socialism and Democracy*, ki je pogosto citiran: « V kapitalistični realnosti, v nasprotju s prikazi iz učbenikov, ni pomembna popolna konkurenca, marveč konkurenca novih izdelkov, nove tehnologije, novih virov ponudbe, novega tipa organizacije... ta vrsta konkurence je veliko bolj učinkovita od prve, na primer toliko, kot je bombni napad v primerjavi z vlomom skozi vrata...». Med nove tipe organizacije lahko uvrstimo tudi Privatna vojaška podjetja. Shumpeter pojmuje konkurenco kot proces kreativne destrukcije: kreativnost in inovativnost vodita do nastanka in razvoja novih industrij, ki uničujejo in nadomeščajo stare. Nadalje meni, da je kreativna destrukcija učinkovita le, če imajo ponudniki določeno stopnjo monopolne moči; takšen monopol je boljša opcija kot razdrobljena konkurenca z velikim številom konkurentov, ki bi se vedli kot idealni prevzemniki tržne cene.

Če posplošimo ugotovitve na celotno proučevano obdobje od 13 do 21 stoletja, lahko trdimo, da so v obrambni oz. vojaški panogi vedno delovala tudi podjetja v zasebni lasti kar ne potrjuje aksioma, da je obramba države javna dobrina. Edina skupna lastnost vseh je, da so delovali na območjih s šibkimi vladami in vsa so uporabljala ofenzivno doktrino, torej so praviloma opravljala svojo dejavnost izven matične države. Lahko rečem, da so bila vsa podjetja izvozno usmerjena in so svoje storitve prodajala na mednarodnem oz. globalnem trgu vojaških storitev. Praviloma država ni imela monopola na vojaško panogo velikokrat pa se je pojavljala kot regulator delovanja podjetij v panogi.

In ker organizacijam, ki ne uvajajo inovacij sledi ukinitvev je uvajanje inovacij v obliki privatnih vojaških podjetij v obrambni panogi, tudi v Sloveniji, nujen razvojni korak v obliki demonopolizacije vojaške panoge. Strah pred privatizacijo trdih državnih dejavnosti, kot je varnost in ki lahko pripelje do balkanizacije je lahko upravičen, vendar samo v primerih takoimenovane »divje privatizacije«. Ministrstvu za obrambo bi v oligopolni (več ponudnikov storitve) konkurenci ostala vloga regulatorja vojaške panoge, s tem da bi v panogi dobili več podjetij z različno lastniško strukturo, državno, mešano ali zasebno. Privatna vojaška podjetja brez dovoljenja regulatorja (pogodbena oddaja posla in koncesija) nebi mogla izvajati vojaške

dejavnosti doma ali v tujini. Strah pred »divjim lastninjenjem« je ob ustrezni vlogi ministrstva za obrambo tako odveč.

Pri klasičnem najemništvu je namreč temeljni cilj osebni dobiček, pri novodobnem najemništvu pa organizacijski oz. korporacijski dobiček ter spoštovanje pravnih norm. Davkoplačevalci pa bi (verjetno) dobili za isti denar kvalitetnejšo storitev.

5 LITERATURA IN VIRI

1. Lanning, M.(2005). Mercenaries. New York, Presidio Press.
2. Matovič, J. (1990). Planiranje razvoja i finansiranje OS. Beograd, Vojnoizdavački i novinski centar.
3. Pretnar, B. (2005). Intelektualna lastnina. Ljubljana, Gospodarski vestnik.
4. Rus, V. ur. (1996). Privatizacija šolstva, zdravstva in kulture. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
5. Singer, P.W. (2003). Corporate Warriors, London, Cornell University Press.
6. Stanovnik, T. (2002). Javne finance. Ljubljana, Ekonomska fakulteta.
7. Vojna enciklopedija (1978): Condottieri. Beograd, Vojnoizdavački i novinski centar, 412.
8. Žabkar, A. (2004). Marsova dediščina. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.